

Kansallisia rajoja etsimässä

Oula Silvennoinen & Aapo Roselius:

Villi Itä. Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan

murros 1918–1921. Tammi 2019. 366 s.

ISBN 978-951-317-5498.

Aapo Roseliuksen ja Oula Silvennoisen *Villi Itä: Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan murros 1918–1921* on jatkoa kirjoittajien aiemmalle tuotannolle, jossa luodetaan 1900-luvun alkupuolen suomalaista oikeistoliikehdintää ja sotiemme historiaa niiden pimeämmältä puolelta. Sotatapahtumien rinnalla tarkastellaan poikkeusajan kulttuuria ja sosiologiaa, henkilöhistoriaa ja kansainvälisiä suhteita. Kirja sivuaa myös talouden organisointia, muun muassa kauppasuhteiden uudelleensolmimista uusissa olosuhteissa. Poliittisia tavoitteita oikeuttavaa retoriikkaa esitellään lähinnä aikalaissitaattien kautta.

Käsitelty ajanjakso on kiinnostava paitsi interregnum-tyyppisenä siirtymävaiheena ensimmäisestä maailmansodasta rauhan kannalle myös myöhempien offensiivien hautomona. Tuolloin kesken jääneistä prosesseista kasvoi paljon suuremman mittakaavan valtapyyteitä – seurauksinaan muun muassa Neuvostoliiton historiallinen kaari noususta uhoon ja tuhoon, kansallissosialistisen Saksan halu revanssiin Baltiassa ja pyrkimys syvemmälle itään, sekä suomalaisten nationalistien jatkosodan aikana uudistamat suurvaltahankkeet Itä-Karjalassa.

Kirjoittajien julkilausuttuna tavoitteena on esitellä aihettaan ”tavanomaista” kansallista ja lähialuekontekstia suuremmassa kehyksessä. Kansainvälistä kontekstia olisi vertailun vuoksi voinut avata myös laajemmalle, valitun *Freikorps*-sodankäynnin perspektiivin ulkopuolelle. 1920-luvun taitteessa elettiin kuohuvia vuosia kaikkialla Euroopassa, niin hajoneiden imperiumien reunoille perustetuissa nuorissa tasavalloissa kuin niiden tyngiksi kutistuneissa ydinvaltioissakin. Raja-alueita koskevat erimielisyydet ulottuivat myös monien sodan voittajavaltioiden maaperälle. Aggressiivisen kansallisromanttinen Irlanti haastoi brittiläisen maailmanjärjestyksen vieläpä juuri samaan aikaan, kun Suomen heimon asuinalueita yritettiin kalevalaisessa hengessä virtaviivaistaa.

Itäisten itämerenmaiden maantiede eri korkeuksilta zoomattuna on kirjassa läsnä joukkojen etenemisen, taistelujen ja valtausten kuvauksissa, jopa kaupunkimaantieteen korttelitasolle asti. Kahdella päänäyttämöllä, Itä-Karjalassa ja Baltiassa liikkuvat pitkälti samat toimijat. Siinä missä suomalaisten silmämääränä oli jo 1800-luvulla kiteytyneen valtiollisen alueen laajentaminen, Baltian kansalliset voimat vasta pyrkivät vakiinnuttamaan ydinalueitaan hallintaansa.

Valtakunnansaksalaisten tavoitteena oli säilyttää sotilaallinen jalansija ja turvata etnisten saksalaisten edut alueella. Vastaavasti baltiansaksalaiset pyrkivät, siinä lopulta onnistumatta, varmistamaan suurmaanomistukseen perustuvan valtansa jatkumisen. Vanhoilla voittomaillaan Baltiassa seikkailevien valkoisten ruotsalaisten ja tanskalaisten toiveissa oli päästä vaikuttamaan alueelle parhaillaan muodostuvien yhteiskuntien rakenteeseen. Globaali suurvalta Britannia kävi sotaansa merten herruudesta myös Itä- ja Jäämerellä.

Germaanien jäsentenvälisissä huomiota voisi kiinnittää myös eteläiseen ja läntiseen Suomeen kohdistuvaan, niin ikään heimohenkiseen kiinnostukseen. Pesäeroa suomenkielisiin ”tsuudeihin” tavoittelevan ruotsinkielisen kansanosan yksi fraktio katseli Ahvenanmaan yli kohti äiti-Ruotsia, toinen pyrki perustamaan maahan omia kantoneita monikielisen Sveitsin esimerkin innoittamana.

Silvennoisen ja Roseliuksen teoksessa yhdistyvät monen genren hyvät piirteet. Se on seikkaperäinen tietoteos, jonka verbaaliset kamera-ajot lainaavat dramatisoitujen tv-dokumenttien formaattia, ja se käy myös tosipohjaisesta poikien seikkailukirjasta. Kertomuksellisuutta alleviivataankin esipuheessa jopa *overkill*-asteelle saakka – sana ’tarina’ esiintyy reilun kahden sivun pituisessa tekstissä neljä kertaa, ’kertomus’ kahdesti. Dramaattisia yksilökohtaloita ja tapahtumien käännteitä esittelevä kerronta innostaa varmasti yleistajuista kuvasta kaipaavaa maallikkolukijaa, jolle kirja esipuheen mukaan on ensisijaisesti suunnattu. Toisaalta yksityiskohtien vyörytys kokonaiskuvan kustannuksella häiritsee ammattihistorioitsijaa. Konfliktien sisäinen logiikka ja vallanvaihtojen prosessiluonne jäävät sivuosaan.

Kirjan tarjoama tieto on runsasta, monipuolista, seikkaperäistä ja aistivoimaista. Siksi toivoisi, että se olisi järjestetty havainnollisemmin. Nyt tiedon etsimisen ja kokonaisuuden hahmottamisen välineet loistavat lähinnä poissaolollaan.

Vaikka kirjan alaotsikossa mainitaan vuodet 1918–1921, sen neljä osaa kattavat vain vuodet 1918–19, jälkimmäisen kevääseen, kesään ja syksyyn jaoteltuna. Myöhempiä vuosia käsitellään aivan lyhyesti lopussa. Kirjaan on ehkä luvassa jatkoa? Pää- ja alalukujen impressionistiset otsikot – Salaman miehet, *Hannibal ad portas*, Armeliaisuuden ristiretkeläiset, ”Kansan oikeu-

den miekka”, Patarouva – luovut kyllä tunnelmaa, mutta eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kerro, mitä kyseinen luku varsinaisesti käsittelee. Tällainen otsikointi voisi vaikkapa alalukutasolla olla hyvinkin viihdyttävää. Kautta linjan käytettynä se ainoastaan haittaa asiasisältöjen hahmottamista. Päälukujen kohdalla olisi suonut otsikoiden suoraan ilmaisevan, mitä niissä käsitellään. Ajanhengen luomiseen olisivat riittäneet lukujen mottoina sinänsä taitavasti käytetyt aikalaissitaatit.

Tietojen etsiminen keskitetyksi jälkikäteen on myös tehty maksimaalisen vaikeaksi. Hakemisto puuttuu, samoin kartat, jotka tällaisen aiheen yhteydessä parhaimmillaan puhuvat enemmän kuin tuhat sanaa. Jos kirjasta otetaan uusi painos, nämä olennaiset hakuvälineet on syytä lisätä. Myös kuvitus vaikuttaa satunnaisesti, ehkä kiireessä koostetulta. Sanallisessa kuvauksessa on kuitenkin paneuduttu selostamaan joukkojen liikkeitä kuin kartalla ja kuvissa, reittejä, asemia ja näkymiä myöten.

Henkilö- ja asiansahakemiston pohjalta kirjan runsa sisältöä olisi vaivatonta hahmottaa. Itse päädyin laatimaan indeksiä muun muassa seuraavista: Latvia, Viro, Inkeri, Itä-Karjalan muuttuva kuva, ryssäviha, antisemitismi ja antibolsevismi, baltiansaksalaiset maanomistajat, naiset sodassa, sukupuolten suhteet ja Rüdiger von der Goltz.

Kirjaa kannattelee selkeä sodanvastainen eetos. Omatekoisten sotilaiden ylevät puheet tavoitteistaan kuulostavat kiistatta irvokkailta, kun niiden rinnalla esitetään vastustajiin kohdistetut raat puheet ja teot. Myös valloitetujen kaupunkien maksettujen ilojen ontous on osa sodan suurta moraliteettia aina ja kaikkialla.

Heimosotureita motivoivan nuorekkaan idealismin väistämätön yhteentörmäys kurjien olosuhteiden kanssa ansaitsisi silti sävykkäämmän käsittelyn, samoin nationalistiseen sodankäyntiin olennaisesti kuuluva etnisesti orientoitunut ylenkatse vastapuolta kohtaan. Kunkin ryhmän oma poliittinen ja maantieteellinen sijainti viime kädessä määrittävät sen, millaisiksi viholliskuvat rakentuvat – ja viholliskuvia on yleensä molemmilla puolilla. Valkoisten heimosoturien ja Baltian kansallisten joukkojen vihollisiksi asemoituivat yhtäältä punaiset (Baltian kansojen silmissä myös valkoiset) venäläiset; toisaalta ihannoidut, mutta suomalaisille heimoveljilleen lopulta pettymyksen tuottaneet itäkarjalaiset; viime kädessä myös jo tuolloin bolsevikkien käytyreiksi leimatut juutalaiset.

Kirjoittajien eksplisiittinen asenne kaikkiin sotilaislata jalansijaa hakeviin, väkivallalla valtaansa kasvattaviin ryhmittymiin on nurja. Se riisuu kohteiltaan idealistisen itsepetoksen niin täysin, että näiden viimekätinen inhimillisyydskin menee niin sanotun pesuveden mukana. Toisaalta paheksunnan viitan rei’istä paistaa välillä vilpitiön innostus.

ARVIOT

Sanavalinnoissa ja ilmaisujen kirjossa näkyy aikalaislähteiden kieli. Se on rikasta ja hetkittäisessä vanhanai-kaisuudessaan jopa hurmaavaa.

VTT Marja Vuorinen
Helsingin yliopisto